

چەند گۆرانكارىيەكى ريشەيى پيشەسازى نەوت لە ھەرئىمى كوردستان

29-01-2023

نووسەرەكان

مەحمود بابان

كورتە : سەرەراي ئالنگارىيە بەردەوامەكانى حكومەتى ناوەندى و بەتايبەتيش پرىارى دادگەي بالاي فيدرالى بۆ پيشەسازى ھەرئىمى كوردستان لە شوباتى 2022دا و بەردەوامى مووشەكى ميليشيا و گروپە نيوخويەكان لە عىراق و مووشەك و درۆنى ئىرانىش بۆ سەر پيشەسازى نەوت و گاز، لەسەر و ھەمووشيانەوھە ناكوكيەكانى نيوان دوو پارتە سەرەككەيەكەي ھەرئىمى كوردستان، لە سالى رابردوودا دوو ھەنگاوى گەورە بە ئاراستەي گەرانەوھەي داھاتىكى زياتر بۆ حكومەت نراوھە كە ئەوانىش خستەئەستۆي تىچووي ھەرزانتەر فرۆشتنى نەوت و كرپى گواستەوھەي بۆ ھەناردەكردن بۆ سەر كۆمپانىكان بوون، بەلام ئەم ھەنگاوانە ئەگەر بەرزەوھەندى كۆمپانىكان و سياسەتى چۆنەتتى پەرەپيدانى كىلگە نەوتىيەكان و گەران و پشكنين بۆ كىلگەي نەوتى نوئى و ھەلكۆلىنى بىرى نەوتى نوئى لەگەندا نەبىت، ئەوا ئاراستەيەكى خراپ و ھەردەگرىت و بىرى بەرھەمھىنان كەمدەكاتەوھە و كۆمپانىكان دەخاتە بەر مەترسى كشانەوھە، چونكە گەورە كۆمپانىكان بەدواي قازانجەوھەن و دەچنە ئەو شوئىنەي قازانجىكى زۆر و سەر ئىشەيەكى كەمیان بۆ دروستدەكات.

بەرايى

سالى رابردوو پيشەسازى نەوتى ھەرىمى كوردستان رووبەرووى ئالينگارى جىدى و ھەمەچەشەن بوو، بەلام لە ھەمانكاتدا ئەم سىكتەرە گورانكارى ريشەيى تىدا ئەنجامدراو. بەپى زانيارىيە بەردەستەكان لەو سالەدا لەرووى مامەلەكەردن لەگەل كۆمپانىكان و چۆنەتى ئىدارەدانى پروسەكانى بەرھەمھىنان، پەرەپىدان، خەرجىيەكانى ھەناردەكردن و پىرسى زيانەكانى فرۆشتنى نەوت بە ھەرزانتىر لەنرخى برىنت و، تەنانت بەرئۆبەردنى ئەم پيشەسازىيەش لەنئوان ھەولئىر و بەغدا، گورانكارى ريشەيى كراو.

بەپى خەملىاندەنەكان و زانيارىيە بەردەستەكان، داھاتى 2022 (بەن خەرجىيەكان) دەگاتە سەروو 12 مليار دۆلار، كە تەنیا لە چارەكى بەكەم و دووھەدا گەيشتووھە 6.7 مليار دۆلار. ھەروھە، لە 2022دا بەھۆى كەمبوونەھۆى بەرھەمھىنان، وەكو لە چارەكى بەكەمى 2022دا بە بەراورد بە چارەكى بەكەمى 2021 دەردەكەوئىت، ئەوا چاوەرواندەكرىت لە 2022دا بى نەوتى فرۆشراوى ھەرىمى كوردستان بگاتە 12 ملوون بەرميل نەوتى مانگانە، ئەمەش بەواتاى كەمبوونەھۆى ئاستى بەرھەمھىنانە بۆ خوار 400 ھەزار بەرميل نەوت لە رۆژئىكدا.

لە لايەكى ديكەو، بەپى داتا فەرمىيەكانى چارەكى بەكەم و دووھەمى 2022، جياوازى نئوان نەوتى فرۆشراوى ھەرىمى كوردستان و نرخی برىنت بەتئىكرا تەنیا 12 دۆلار بوو، بەلام ئەوھى جىگەى سەرنجە جياوازييەكە بۆ فرۆشتنى نەوت بە ناوخۆ گەيشتووھە سەروو 58 دۆلار! چاوەروانىشدەكرىت لە نيوھى دووھەمى سالى رابردوودا جياوازييەكە زياتر بووئىت (ھىشتا ئامارە فەرمىيەكان بلانۆنەكراوھەتەو). بۆ نمونە ئەگەر بەتئىكرا، بە 2 دۆلارى ديكە كەمتر لە 2021 فرۆشراوئىت، بەمئىئوھە نزيكەى سەروو 24 ملوون دۆلارى ديكە بەھۆى ھەرزانتىر فرۆشتنى نەوتەو مانگانە زيان بە ھەرىمى كوردستان دەگات، كە ھۆكارەكەى بەغدايە.

لەپاستىدا، ئەوھى لئىرەدا جىگەى تئىرامانە مامەلەكەردنى ھەرىمى كوردستانە لەگەل كۆمپانىا نەوتىيەكان. بەشئۆبەكە لە 2022دا، حكومەتى ھەرىمى كوردستان دەستىكردووھە بە جىبەجىكەردنى ميكانىزمىكى نوئى لەگەل كۆمپانىكان لەرووى زيانەكانى ھەرزانتىر فرۆشتنى نەوتى ھەرىمى كوردستان لە نرخی بازار و برىنت لە جىھاندا. خەرجى گواستەھۆى نەوت (كرى كۆمپانىايى KPC) كە پىشتىر حكومەتى ھەرىمى كوردستان لەئەستووئى گرتبوو، لە نيوھى سالى رابردووھە گوراو. كۆمپانىكان پابەندكراون كە لەوھەدا ھاوبەشى بكن، ئەمەش داھاتى كەراوھە بۆ حكومەت زياتر دەكات ئەگەر وەبەرھىنان و پەرەپىدان لەم كەرتەدا كەمنەكاتەو!

ئىستا قوناخىكى نوئى لە پەيوەندىيەكانى بەغدا و ھەولئىرھاتبووھە ئاراو، بەلام بىرپارەكەى رۆژى (2023-1-25) دادگای بالاي فیدرالى جارىكى ديكە رىگاكاني گەيشتن بەرئىكەوتنىكى ھاوبەشى نەك ھەر سەخت كەرد بەلكوو داخست. ئەمەش لەكاتئىكدا تەنیا كەمتر لە 10 رۆژ بەرلە ئىستا [سەرۆكۆھزىراني ھەرىمى كوردستان](#) (2023-1-17) لە داخۆس لەبارەى پىرسى نەوت و گاز لەنئوان ھەولئىر و بەغدا ئاماژەى بەوھەكرد "ئەوھى ئىمە لەسەرى رىكەوتووئىن ئەوھە كە ھەموو ئەو گوشارانەى لەسەر حكومەتى ھەرىمى كوردستان ھەن بۆ ئىستا راوھەستىندىرئىن و چاوەرئى دەكەين تاوھەكو ياساى ھايدروكاربوون (نەوت و گاز) دەردەكرىت"، ھەروھە لەبارەى رىكەوتنى ھەولئىر و بەغدا لەسەر ئەو پىرسە ئاماژەشى بەوھەكرد "ئىمە خىشتەيەكى كاتمان بۆ داناوھە كە شەش مانگە، نازانم ئايا ئەو كاتە گونجاوھە "واقعبىنانەيە" يان نا، بەلام ھىوادارم كە بتوانين بەزووترين كات ئەنجامىدەين".

چاوەرواندەكرا ئەو گورانكارىيانە ئاستى گفتوگۆكان بەرھەو پيشەوھە ببات، بەلام ئىستا قوناخىكى ديكەيە لە پەيوەندىيەكانى ھەولئىر و بەغدا، چونكە بىرپارەكانى دادگای فیدرالى تەنیا جىبەجىدەكرىت و ناكرى تانەى لئىدريت. بەلام سەرەپاى ئالۆزىيەكان، پىرسىيارە سەرەكىيەكە ئەوھە كە ئەم گورانكارىيە ريشەبىيانە چى لە ھەگبەيداىە بۆ پيشەسازى نەوتى ھەرىمى كوردستان، لەكاتئىكدا بۆ ھەر بەرميليك نزيكەى 10 دۆلار لە داھاتيان كەمبكات، ئامادە دەبن وەبەرھىنان، پەرەپىدان و بىزى نوئى و گەران بەدواى دۆزىنەھۆى نەوتدا لە ھەرىمى كوردستان بكن؟ لە داتا و زانيارىيە بەردەستەكانوھە بەدواى وەلامى ئەم پىرسىيارەوھەين.

جياوازى نئوان داھات و خەرجىيەكانى نەوتى

ھەرئىمى كوردستان چەندە ؟

بەپپى داتا بەردەستەكان لەماوەى نۆوان 2018 بۆ 2022، بەردەوام خەرجىيەكانى پىشەسازى نەوت و گازى ھەرئىمى كوردستان نيوە و، سەرۆو نيوەى داھاتەكەى بوو، كە ئەمەش پەيوەندى راستەوخۆى بەشنيوازى گرىبەستەكان، كرىى گواستەنەو، خەرجى بەرھەمھيئان و پەرەپىدان، ئەو جياوازيبە گەورەپەى فرۆشتنى نەوت بەھۆى حكومەتى عىراقەو بوو.

بۆ نموونە لە چارەكى يەكەمى 2022دا 3.063 مليار دۆلار داھاتى گشتى نەوتى ھەرئىمى كوردستان بوو، بەلام لە ھەمان ئەو ماوەيەدا، داھاتى پوختى وەرگىراو لە لايەن حكومەتى ھەرئىمى كوردستانەو 1.343 مليار دۆلار بوو، كە ئەمەش ناكاتە نيوەى كۆى داھاتە.

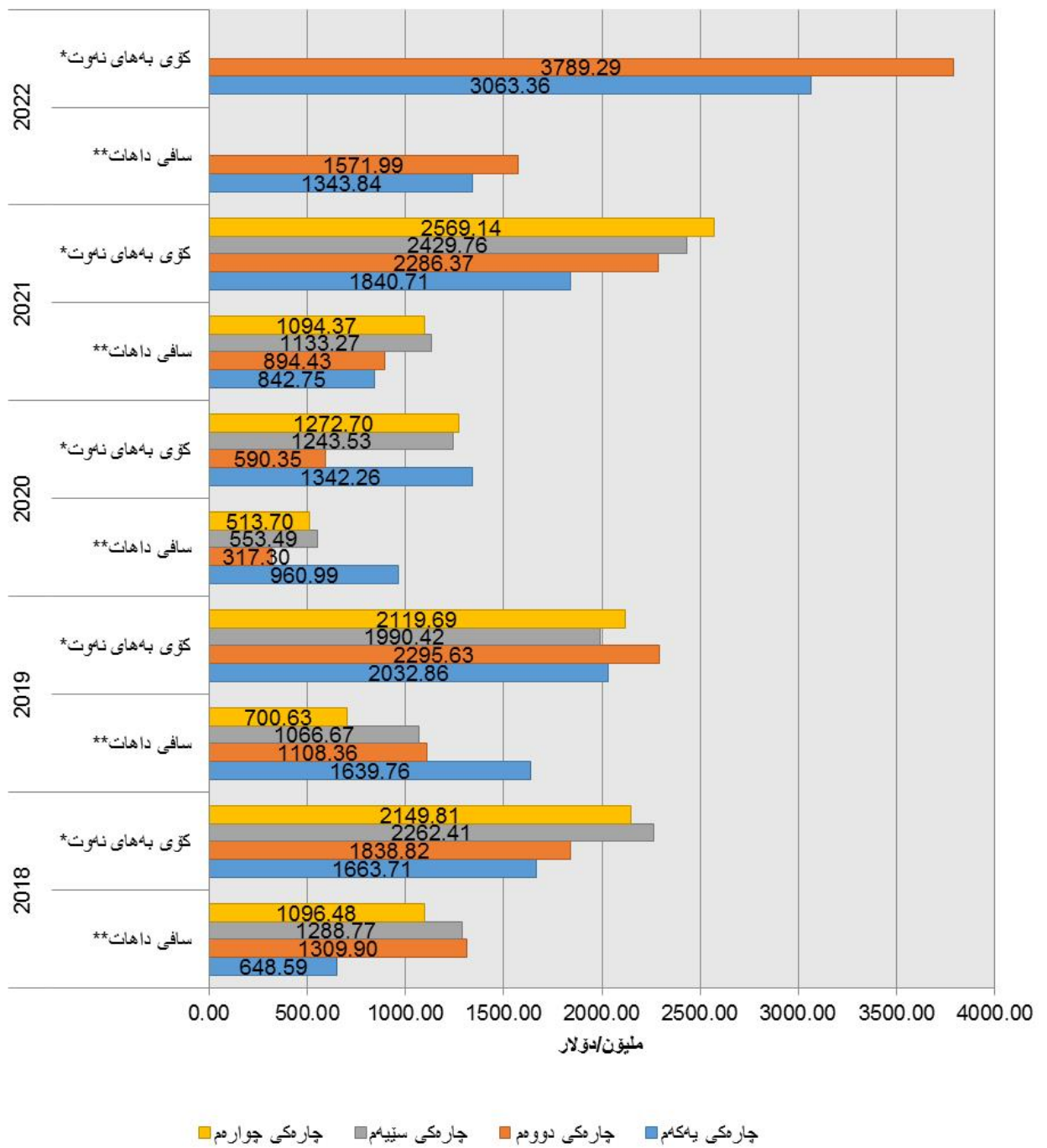
ھەرۆھە، لە 2021دا كۆى گشتى داھاتى نەوتى ھەرئىمى كوردستان 9.125 مليار دۆلار بوو، بەلام تەنيا 3.122 مليار ھەك داھاتى پوخت لەلايەن حكومەتى ھەرئىمى كوردستانەو وەرگىراو. لەو سالىدا سەرۆو 870 مليون دۆلار دراوہ بە كرىى گواستەنەو نەوت بە KPC (كۆمپانىياى بۆرى كوردستان)، 3.14 مليار دۆلار بە كۆمپانىياكانى بەرھەمھيئانى نەوت وھتد.

لېرەو و بەپپى گرافىكى يەكەم، يەكئىك لە ھۆكارەكانى كەمى داھات و زۆرىي خەرجى پىشەسازى نەوت لە ھەرئىمى كوردستان، پەيوەندى بە دوو پەرسەو ھەبوو: كەمتر فرۆشتنى لە نرخی برىنت و كرىى گواستەنەو.

لەم دوو رووھشەو لە [سەرھەتاي سالى 2022وہ](#) گورانكارى كراوہ و بەشئىكى كۆمپانىياكان پابەندكارون بە پىدانى كرىى گواستەنەو نەوت و، جياوازى نرخی برىنت و نەوتى فرۆشراوى ھەرئىمى كوردستان، كوالىتى نەوتى تىكەلكراو لە بەندەرى جەيھان، كە پىشتەر تىچووى ھەموو ئەم جياوازيبەتەنەو لەسەر ھەرئىمى كوردستان بوو.

ئەم گورانكارىبەتەنەو جگە لە گەرانەوہى بەشئىكى دىكەى داھات بۆ ھەرئىمى كوردستان، كۆمپانىيا نەوتىيەكان پابەند دەكات بە گرنگىدان بە ھەموو پەرسەكانى دىكەى پىشەسازى نەوت، نەوہكو تەنيا پەرسەى بەرھەمھيئان.

گرافىك 1: نيشاندەرى داھاتى گشتى و داھاتى گەراوہى نەوت بۆ حكومەتى ھەرئىمى كوردستان

*كۆی بههای نهوتی خاو و كۆندینسهیتی فرۆشراو (ههئاردهكراو له پڕی بۆری و فرۆشتنی ناوخۆ (دۆلار).

**سافی داهااتی وهگریراو له لیهن حكومهتی ههریمی كوردستان له ماوهی فرۆشتنی نهوت و چالکییه په یوه ندیداره كاندا (دۆلار).

ههریمی كوردستان چه نیک ههزانتر له نرخی برینت نهوته كهی ده فرۆشیت؟

نهوتی ههریمی كوردستان به ههزانتر له نهوتی برینت ده فرۆشیریت و جیاوازییه كهش ته نیا 2 بۆ 3 دۆلاریك نییه به ئكوو به تیکرا له ماوهی رابردوودا به گشتی 12 دۆلار بووه. له ماوهی پینچ سالی رابردوودا زۆترین جیاوازی له چاره كی به كهمی 2020 دا بووه. كه گه بشتووته ته 18.9 دۆلار، واته تیکرای نرخی برینت 50.5 دۆلار بووه، به ئام نرخی نهوتی ههریمی كوردستان به 31.5 دۆلار بووه. ههروهها، كه مترین جیاوازی نیوان نرخی برینت و نرخی نهوتی ههریمی كوردستان له چاره كی چواره می 2018 دا بووه. كه ته نیا 4.26 دۆلار بووه وهكو له گرافیکی دووه مدها هاتوووه.

خشتهی 1: تیکرای نرخی برینت، نرخی نهوتی فرۆشراوی ههریمی كوردستان به بۆری و به ناوخۆ 2018-2022

سال	چاره كی سال	تیکرای نرخی برینت بۆ بهرمیللیك رۆژانه	تیکرای نرخی نهوتی ههریمی كوردستان به بۆری بۆ بهرمیللیك رۆژانه	تیکرای نرخی نهوتی ههریمی كوردستان بۆ ناوخۆ و پالانگه / بهرمیللیك رۆژانه
2018	چاره كی 1	66.953	54.817	52.412
2018	چاره كی 2	74.490	62.854	56.295
2018	چاره كی 3	75.477	63.098	67.734
2018	چاره كی 4	67.367	63.098	44.475
2019	چاره كی 1	63.270	51.807	45.923
2019	چاره كی 2	68.343	57.187	47.839
2019	چاره كی 3	61.860	49.41	44.338
2019	چاره كی 4	62.653	52.293	45.262
2020	چاره كی 1	50.527	31.596	51.151
2020	چاره كی 2	31.430	15.781	-
2020	چاره كی 3	42.720	31.669	-
2020	چاره كی 4	44.523	32.51	-
2021	چاره كی 1	60.567	48.961	59.474
2021	چاره كی 2	68.627	57.706	64.199
2021	چاره كی 3	73.003	62.868	49.845
2021	چاره كی 4	79.577	68.43	55.741
2022	چاره كی 1	98.960	86.73	84.23
2022	چاره كی 2	112.743	100.388	54.086
2022	چاره كی 3	99.227	-	-
2022	چاره كی 4	88.367	-	-

سەرچاوه: وهزارهتی سامانه سرووشتییهکان و بانکی جیهانی نرخی كالكان.

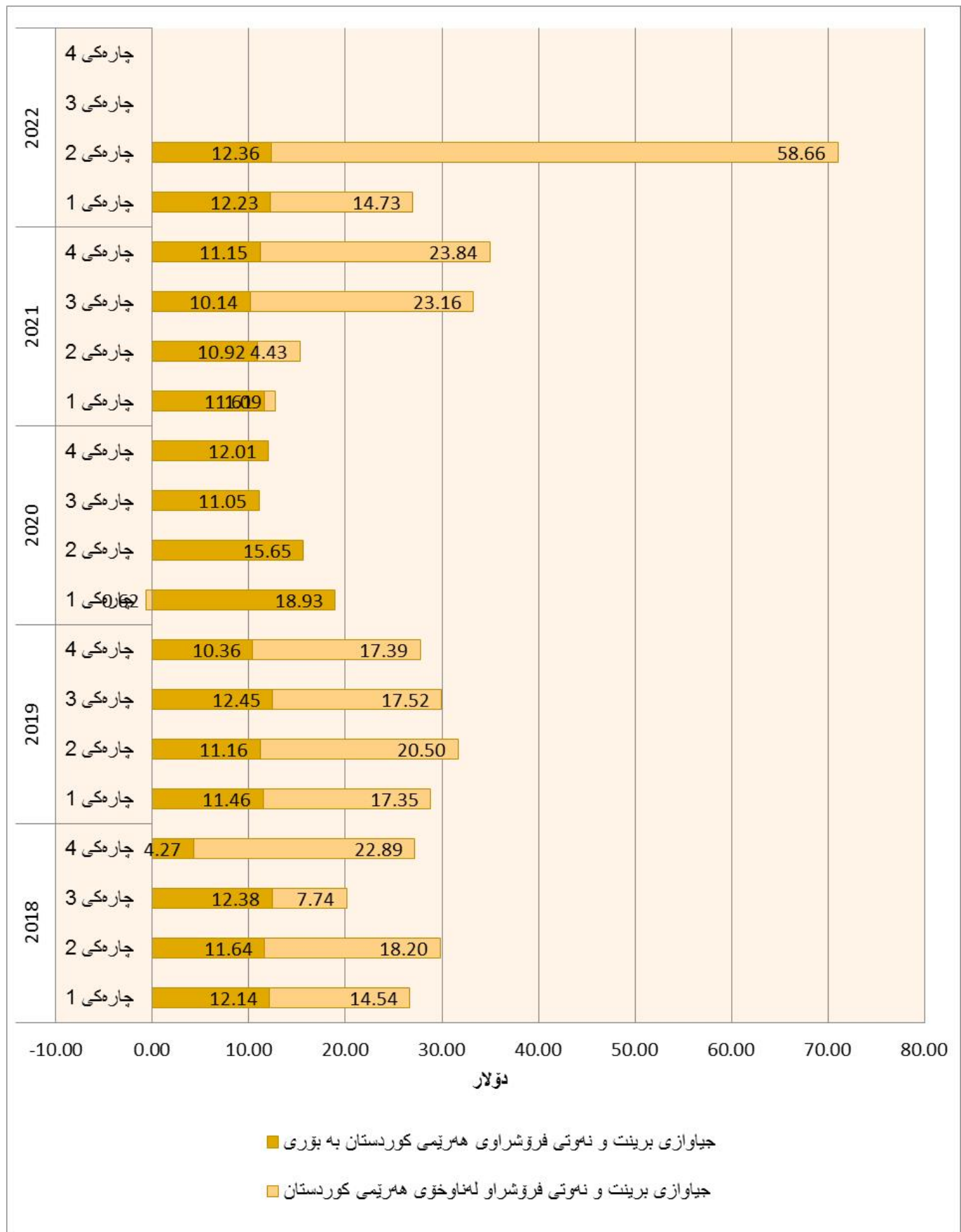
له راستیدا، جیاوازی نرخی برینت و نهوتی ههریمی كوردستان جگه له بابتهی كوالیتی نهوته كهی كه ده بوايه چه ند دۆلاریك كه متر له برینت بوايه، ده بوو هاوشیوه بوايه، به ئام فشاره كانی به غدا و برباره كانی وهزارهتی نهوتی عیراق و سۆمۆ بۆ كپینی نهوتی ههریمی كوردستان وایكردوووه كه جیاوازییه كه ئه وهنده زۆر بیت، كه ئیستاش به هۆی سزاکانی سهر روسیا و زۆربوونی نهوتی قاجاخ له بازاره

جيهاننيه كانيدا، به تىكرا باس له دابه زىن به تىكرا بۇ 14 دۇلار و زياتر ده كرېت له نرخی برېنت بۇ نيوهى دووهى 2022 (كه هيشتا داتاكانى بىلوانه كراوه ته وه). ئەمەش واتە ئەگەر 2 دۇلارى ديكە به تىكرا دابه زىت، ئەوا له مانگىكدا زيانه كانى ده گاتە سه رووى 24 مليۇن دۇلار و له سالىكدا ده گاتە سه رووى 288 مليۇن دۇلار.

به پى داتا به رده سته كان، ئەم جياوازيه نىوان نرخی نهوتى برېنت و نهوتى فروشراوى هه رىمى كوردستان پىشتىر له سهر حكومهتى هه رىمى كوردستان ئەژمارده كرا و به تهنيا له ئەوستوى ده گرت، به لام ئىستا ميكانىزمىك دانراوه بۇ نرখে كان كه نزيكه 10 دۇلار ده گه رېندريته وه بۇ جياوازي نرখে كه و كرې گواستنه وه و جياوازي كواليتى نهوت. به شيوه يه ك " نرخی فروشراو له مانگىكدا يه كسانه به تىكراى نرخی بازاركه له لايهن حكومهتى هه رىمى كوردستان له به نده رى جه يهان ده فروشريت". ئەمەش پىشقه چوونىكى گه وره يه و برېكى ديكه له جياوازي نرخ و خه رجيه كانى گواستنه وه ده گه رېنئته وه كه پىشتىر له سهر حكومهت بوو. ئەمە له نيوهى دووهى 2022 وه كه وتووه ته سهر كۆمپانياكان و له راپورتى دارايى و چالاكويه كانى چاره كى [سىنه مى كۆمپانياى فۆرزهدا له لاپه ره 3دا](#) هاتووه.

له روويه كى ديكه وه ئەوهى جىگه سهرنجه فروشتنى نهوته به نىوخۆ و پاللوگه نىوخۆبويه كان كه له گه ل نرخی برېنت جياوازيه كى گه وره له و نرخش هه يه كه له رىگه فروشتن به بۆريه وه ده كرېت. بۇ نموونه له چاره كى دووهى 2022 دا جياوازيه كه ده گاتە 58.66 دۇلار!، له كاتىكدا نزمترين له چاره كى يه كه مى 2022 دا بووه كه به 0.62 دۇلار زياتر له نرخی برېنت به نىوخۆ فروشراوه وه كو له گرافىكى خواره وه دا هاتووه.

گرافىك 2: ده رخرى جياوازي نرخی نهوتى فروشراوى هه رىمى كوردستان به برېنت له رىگه بۆرى و به ناوخۆ

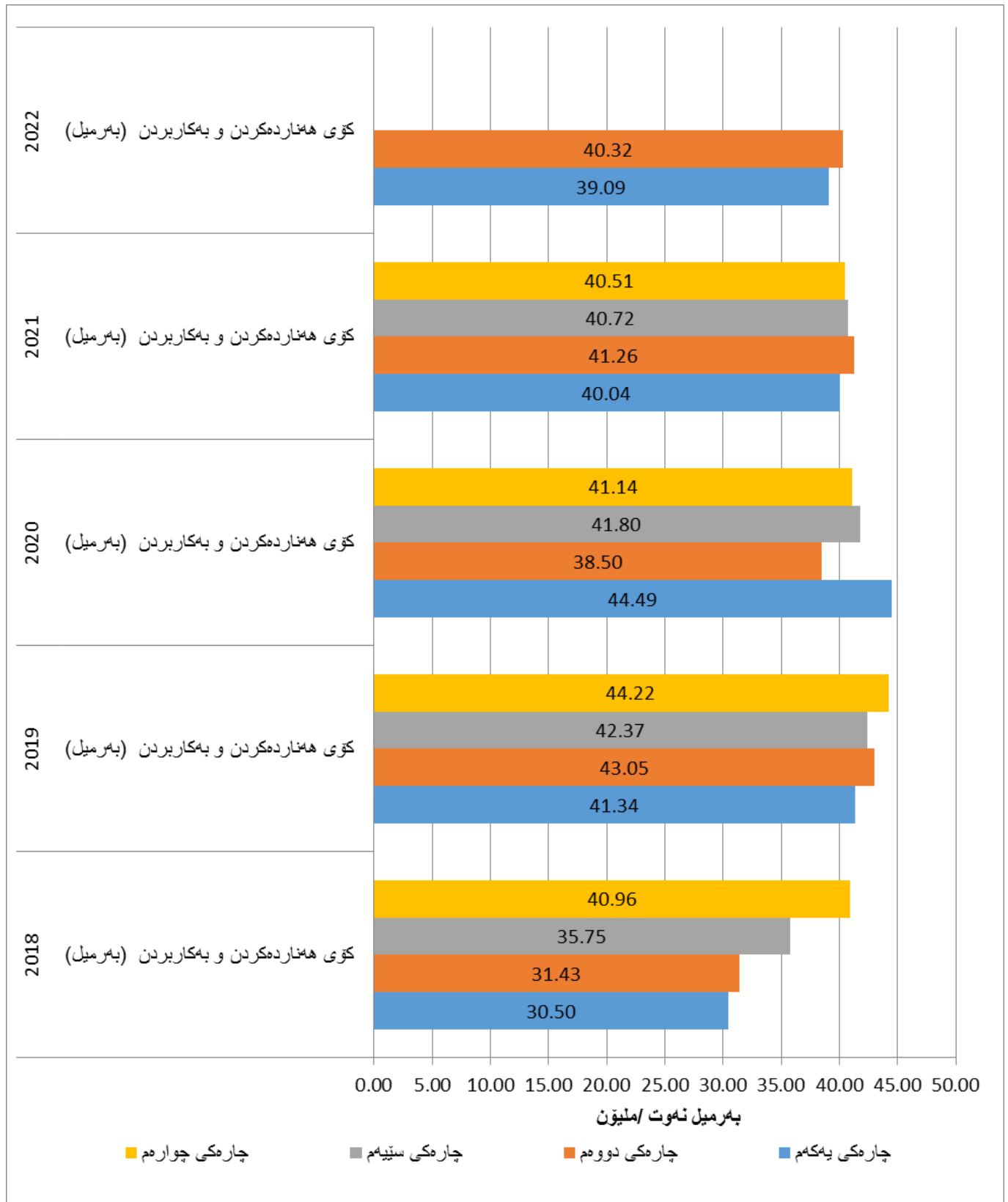

سهرچاوه: وهزارهتی سامانه سرووشتیهکان و بانکی جیهانی نرخ کاتلان.

كۆي هەناردەكردنى نەوتى ھەرىمى كوردستان چەند كەمىكردووھ؟

بەپپى داتا فەرمىيەكان لەماوھى سى مانگدا ولەماوھى پىنج سالى رابردوودا ھەرىمى كوردستان نىزىكە 40 مىليۇن بەرمىل نەوتى ھەناردەكردووھ. بۇ نموونە لە چارەكى دووھى 2022دا 40.32 مىليۇن بەرمىل بەرھەمھىناوھ و ھەناردەى دەرەوھ و بازارەكانى نىوخۆ كراوھ، واتە مانگانە بە نىزىكەى 13.44 مىليۇن بەرمىل بووھ و بە رۇژانەش دەگاتە نىزىكەى 420 ھەزار بەرمىل نەوت. لەكاتىكدا لە چارەكى يەكەمى 2021دا 41.26 مىليۇن بەرمىل نەوتى بەرھەمھىناوھ، واتە مانگانە بە نىزىكەى 13.7 مىليۇن بەرمىل نەوت و، رۇژانە نىزىكەى 458 ھەزار بەرمىل نەوت. ئالزىرەوھ دەرەكەوئىت كەوا بەرھەمھىنانى نەوت لە ھەرىمى كوردستان كەمىكردووھ و بەو جىاوازيەش بىت، رۇژانە نىزىكەى 38 ھەزار بەرمىل نەوت بەرھەمھىنان كەمىكردووھ، كە ئەمەش بە واتاى كەمكردنى ھەناردەكردن دىت وەكو لە گرافىكى خوارەوھدا كۆي ھەناردەكردن بۇ پىنج سالى خراوھتەرەو

گرافىك 3: نىشانەرى كۆي ھەناردەكردن و بەكاربردنى نەوتى ھەرىمى كوردستان بەپپى چارەكى سالى لە 2018-2022

سەرچاوه: وه‌زاره‌تی سامانه سرووشتییه‌کان و بانکی جیهانی نرخي کالاکان

سەرەپای ئالینگارییه بەردەوامەکانی حکومەتی ناوەندی و بەتایبەتیش بپاری دادگای بالای فیدرالی بۆ پیشەسازی هەریمی کوردستان لە شوباتی 2022دا و بەردەوامی مووشەکی میلیشیا و گرووپە نیوخۆییەکان لە عێراق و مووشەک و درۆنی ئێرانیش بۆ سەر پیشەسازی نەوت و گاز، لەسەر و هەمووشیانەوه ناکۆکیەکانی نیوان دوو پارتە سەرەکیەکی هەریمی کوردستان، لەسالی رابردوودا دوو هەنگاوی گەوره بە ئاراستەي گەرانەوهي داهاتیکی زیاتر بۆ حکومەت نراوه که ئەوانیش خستنه ئەستۆي تیچوووي هەرزاتر فرۆشتنی نەوت و کرپی گواستنهوهي بۆ هەناردەکردن بۆ سەر کۆمپانیاکان بوون، بەلام ئەم هەنگاوانە ئەگەر بەرژەوهندی کۆمپانیاکان و سیاسەتی چۆنیەتی پەرەپێدانی کێلگە نەوتییەکان و گەران و پشکنین بۆ کێلگەي نەوتی نوچ و هەلکۆلینی بیری نەوتی نوچ لەگەلدا نەبیت، ئەوا ئاراستەيەکی خراب وەردەگریت و بیری بەرھەمھێنان کەمدەکاتەوه و کۆمپانیاکان دەخاتە بەر مەترسی کشانەوه، چونکە گەوره کۆمپانیاکان بەدوای قازانجەوهن و دەچنە ئەو شوینەي قازانجیکی زۆر و سەر ئیشەيەکی کەمیان بۆ درووستدەکات.

هەلبەت بە گشتی دانانی ئەو میکانیزمە نوێیانە و بپارەکانی حکومەت و وەزارەتی سامانە سرووشتییەکان چ لەرووی خستنه ئەستۆي بەشیک لە خەرجییەکان بۆ سەر کۆمپانیاکان و بپاری پابەندکردنیان بە نەسووتاندنی گاز و بەرھەمھێنانی، وایکردوو هەنگاوهکان روو لە بوژاندنەوه بیت.

ئەو جیاوازییەي لە نرخي نەوتی هەریمی کوردستان بۆ برینت هەیه، بەشیکي گەورەي پەيوەندی بە ناکۆکیەکانی هەولیر و بەغدا لەسەر ئەم پرسەوه هەیه، کە ئیستا هیوايەک هەیه بۆ دەرکردنی یاسای نەوت و گاز و چاوه‌روانده‌کریت ئەگەر بگەنە رێککەوتن، ئەم جیاوازی رخەش کەمبیتەوه، چونکە کوالیتی نەوتی هەریمی کوردستان لەچاوه‌برینت و بگرە نەوتی خاوی بەسەر زۆرە، بەتایبەتیش لەرووی چری (API) و پیکھاتەي ماددەي سولفەرەوه.

هەرۆهە، لە داتاکانی نەوتەوه کە جیکەي سەرنجراکیشانە فرۆشتنی نەوت بە نیوخۆ کە جیاوازییەکی سەرنجراکیشە بەتایبەتیش لە چارەکی دووھمی 2022دا، کە جیاوازییەکی لەگەل برینت دەگاتە 58 دۆلار، بەلام لە چارەکی یەکەمی 2020دا، بەنرخیکي سەرۆو برینت فرۆشراوه!

لە کۆتاییدا، ئەم گۆرانکارییە ریشەییانەي سیکتەری نەوت و پالپشتی و داواکردنی حکومەتی هەریمی کوردستان لە کۆمپانیاکان بۆ پەرەپێدانی کێلگەکان و هەلکۆلینی بیری نوچ وادەکات کارکردن لەگەل کۆمپانیاکان قورستر بکات، بەلام کاریگەری گەورەي لەسەر دانوستاندنەکان لەگەل بەغدا دەبیت، دیارە ئەگەر بەغداش مەبەستی بیت هەولەکانی چارەسەرکردنی ئەم پرسە بباتە قوناخیکي نوپۆه.

سەرچاوه

کوردستان، حکومەتی هەریمی. *داتی کراوه/رپۆرتەکانی دیلۆپیت*. 2022. <https://gov.krd/information-and-services/open-data/deloitte-reports/deloitte-report-2022/> (accessed 19, 2022).

[/https://gov.krd/information-and-services/open-data](https://gov.krd/information-and-services/open-data) [1]